

HUZUR'DA BİR ŞEHİR VE ŞEHİRLİ KİMLİĞİ OLARAK İSTANBUL VE İSTANBULLU ISTANBUL AND STAMBOULIOTE AS A CITY AND CIVIC IDENTITY IN A MIND AT PEACE*

Hilal DEMİR BAYRAKTAR**

Öz

Hem bir Türk-İslam medeniyeti kalesi, hem de Doğu'nun Batı'ya açılan yüzü olması İstanbul'un şehirli kimliğini şekillendiren en önemli unsurlardır. İstanbul da Mümtaz gibi bir trajik kahramandır. Bir yandan bir zamanlar dünyanın en önemli en büyük medeniyetlerinin merkezi olup bir yandan da yıkılmakta olan bir imparatorluğun başkentliğini yaparak, kimi zaman zapt edilme korkusuyla, kimi zaman eski güzel hatıraların özlemiyle yaşar bu trajediyi.

Bu çalışmada Türk edebiyatının ve entelektüel hayatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kitap olarak basılan ilk romanı *Huzur*'da İstanbul'un şehir kimliği, roman ve kahramanları bağlamında incelenecektir. Bunun yanında İstanbullu olmanın, romandaki tanımı ve kahramanlar üzerindeki tezahürlerine dikkat çekilecektir. Ayrıca çalışmanın son kısmında Mümtaz'ın aktüel zamanda yaptığı gezintinin rotası fotoğraflarla verilecektir.

Anahtar kelimeler: İstanbul, şehir kimliği, İstanbullu, Huzur, Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Romanı.

Abstract

The fact that İstanbul is both a Turkish-Islamic civilization and the face of the East that opens to the West are one of the most important factors shaping its urban identity. İstanbul is a tragic hero like Mumtaz. On the one hand, it is this tragedy, which was once the capital of the world's greatest great civilizations and the capital of an empire that is collapsing, and sometimes for the fear of being captured and sometimes longing for its beautiful memories.

In this study, Ahmet Hamdi Tanpınar's , one of the most important personalities of Turkish literature and intellectual life, first published novel *A Mind at Peace* will be examined in the context of İstanbul's city identity, the novel and its heroes. Besides this, it will be pointed out that the description to be Stambouliote in the novel and the manifestations on the heroes. Also in the last part of the work, Mumtaz's current touring route will be given with some photographs.

Keywords: İstanbul, city identity, Stambouliote, A Mind at Peace, Ahmet Hamdi Tanpınar, Turkish Novel.

GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar, gerek Beş Şehir'de gerekse Huzur ve diğer romanlarında İstanbul'u en iyi anlatan fikir adamlarından biridir. O, bu şehri derinden sever, ona bütün kökleriyle bağlıdır. Kaybolan eski medeniyetin, içinde her şeyi barındıran nüvesidir İstanbul. Huzur'un belki en önemli meselesi olan Doğu-Batı çatışmasını anlatmak için dünyada seçilecek en uygun şehirdir. Başka hiçbir şehir onlarca medeniyetin kokusunu, kimliğine bu kadar hapsedememiştir.

İstanbul, arka kapak yazısında da belirtildiği gibi, Nuran'la Mümtaz'ın aşkı için bir fon olmaktan çıkarak, bir roman kahramanına dönüşür. İlk ve son bölümde Mümtaz, ikinci ve üçüncü bölümlerde de Nuran'la Mümtaz İstanbul'u gezerken okuyucu da onlarla birlikte İstanbul yolculuğuna çıkar. Çekmeceler'den Üsküdar'a İstanbul'un birçok semti kendilerine has özellikleriyle anlatılır. Huzur'daki İstanbul'u Tarihi Yarımada, Boğaz ve çevresi, Beyoğlu ve çevresi olarak üç kısma ayırabiliriz.

Tarihi yarımada, Mümtaz'ın, Nuran'dan ayrıldıktan sonra ve abisi İhsan'ın da hastalığı üzerine sıkıntılı zamanlarını geçirdiği yerdir. Bu yerlerin anlatılışında bir huzursuzluk, bazen de hüznü bir özlem dikkati çeker. Bu yerler, kaybolmaya yüz tutan bir medeniyetin beşiği olduğu için de biraz hüznü anılır.

Boğaz ve her iki yakası da Mümtaz'ın güzel anılarıyla kesişen yerlerdir. Mümtaz Nuran'la burada aşk yaşamıştır. Boğaz'ın sularında Nuran'la birçok kez gidip gelmiş, sulardaki ışık oyunlarına hayran kalmıştır. Ayrıca hem Mümtaz'ın çok sevdiği evi hem de Nuranların köşkü Boğaz'dadır. Mümtaz'ın en güzel günleri genellikle Boğaz ve çevresinde geçer.

Romandaki en önemli mekânlardan bir diğeri de Beyoğlu ve civarıdır. Burası dejenerasyonun yaşandığı yerdir. Ne Boğaz'da ne de tarihi yarımada 1930'ların sonlarında apartman görülmezken bu civarda apartman sayısı oldukça fazladır. Adile, Fahir, Suat, Yaşar gibi yozlaşmış tipler buradaki muhitlerde

* *Huzur*'un İngilizce çevirisi mevcut olduğu için (çev.: Erdağ Gökner), romanın İngilizcesinin adının geçtiği yerlerde bu çevirinin başlığı olan *A Mind at Peace* kullanılmıştır.

** Arş. Gör. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, hilaldemir2610@gmail.com, hilaldemir@kmu.edu.tr.

görülür. Nuran'ın Mümtaz'dan uzaklaşmasının sebeplerinden biri de buradaki davetlere gidip gelmesidir. Mümtaz, Nuran'ı daha çok görmek için Emirgan'daki evinden bir kısım eşyalarını alarak Taksim'de ev tutar. Ancak apartman dairesinden hiç hoşlanmaz. Suat'ın Mümtaz ve Nuran yokken Mümtaz'ın evine gelip kendisini asmak suretiyle intiharıyla da Beyoğlu ve civarı hakkındaki kötü izlenimler had safhasına varır.

İstanbul'un her semti ayrı ayrı yaşama şekli ilham eden peyzajlardır. Bunu düşününce yaprak yaprak açılan bir gül gibidir İstanbul. Her büyük şehir az çok böyledir ancak İstanbul'un iklim özelliği, lodos poyraz mücadelesi, değişik toprak vaziyetleri, bu semt farklılıklarını başka yerde görülmeyecek biçimde derinleştirir. (Tanpınar, 1969: 144) Yani Tanpınar'a göre İstanbul'un dünyadaki büyük şehirler arasında ayrı bir hususiyeti vardır.

1)MEKANLAR

1a) Semtler

İstanbul'un her bir semti ayrı bir yaşam biçimi olarak telakki edilir:

Asıl İstanbul, yani surlardan beride olan minare ve camilerin şehri, Beyoğlu, Boğaziçi, Üsküdar, Erenköy tarafları, Çekmeceler, Bentler, Adalar bir şehrin içinde âdeta başka coğrafyalar gibi kendi güzellikleriyle bizde ayrı ayrı duygular uyandıran hayalimize başka türlü yaşama şekilleri ilham eden peyzajlardır. (Tanpınar, 1969: 141-142)

Huzur'da karşımıza ilk çıkan semt **Şehzadebaşı**'dır. Fatih'in bir semti olan Şehzadebaşı Fatih'in diğer semtleri gibi tarihin ve gelenekselliğin simgesidir. Osmanlı'nın kalbürüstü bu semti sonraları İstanbul'un dar gelirliilerinin ve orta sınıfının yaşadığı bir yer olmuştur. Bunda medeniyet değiştirmenin, yeni "norm medeniyetin" Haliç'in diğer tarafında zuhur etmesinin payı büyüktür. İhsan ve Macide'nin evi Şehzadebaşı'dadır, Mümtaz annesi ve babası ölünce uzun yıllar Şehzadebaşı'ndaki bu evde kalır.

Bunun dışında Huzur'da geçen başka birçok semt vardır. Bunlardan diğer ikisi de **Kocamustafapaşa** ve **Hekimalipaşa**'dır. Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bu tarihi semtten acınarak söz edilir: "...bu hayat döküntüsü evler, bu fakir kıyafet..." (s. 23)

Beyazıt ve bilhassa Kapalı Çarşı'da Mümtaz gezinirken bütün bir tarihi, debdebeyi, şehrin kozmopolit yapısını bulur:

Burada hayatın, taklidi güç olan, tenimize yapısmadan ve içimize yerleşmeden yanaşmayan iki ucu birleşirdi. Gerçek fukaralıkla gerçek debdebe veya artığı... Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına beraberce rastlanırdı. Eski İstanbul, gizli Anadolu, hatta mirasın son döküntüleriyle imparatorluk, bu dar, iç içe dükkânların birinde en umulmadık şekilde ve birden parlardı. (s.46)

Büyükçekmece ve **Küçükçekmece**'den Huzur'da Çekmeceler adlı ortak bir adla bahsedilmesi bu yerlerin o yıllarda ortak bir adla anıldığını gösterir. İki estet gibi İstanbul'u karış karış gezen Mümtaz ve Nuran İstanbul'un her yerine gittikleri halde Çekmeceler'e gitmemiştir. Zaten o yıllarda Büyükçekmece Çatalca'ya bağlı bir bucak, Küçükçekmece ise Yeşilköy nahiyesine bağlı bir köydür. 1956 yılında nahiye merkezi olmuştur.¹ Mümtaz bu gezintiden Küçükçekmece Gölü üzerindeki yüzer lokantayı, köprüünün başındaki avcı kahvesinin bahçesinde geçirdikleri saati ve bu bahçeye inen tahta merdivenleri hatırlar. O yıllarda İstanbul'un dışarıda kalan yerleşim yerleri olan özellikle Küçükçekmece, birçok semti de içine alarak büyük bir ilçe olmuş ve nüfus bakımından birçok ilçeyi geride bırakmıştır. O zaman olduğu gibi şimdi de "Çekmeceler" in İstanbullu gezginler için cazibe merkezi olduğu söylenemez.

Mümtaz'ın amcasının karısının dükkânı **Nuruosmaniye**'dedir ve Mümtaz kirayı tahsil etmek için Beyazıt'tan sonra Nuruosmaniye'ye gider. Burada karşısına çıkan ilk dikkat çekici manzara elinde takunyalarla ve arkasına bağladığı tekerleklerle yerde kayarak elleriyle yürüyen bir dilencinin halidir. Dilencinin sadaka verdikten sonraki vakur hali Mümtaz'ı şaşırtmıştır. Mümtaz'ın Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye tarafındaki kapıdan çıkarak direkt semte girdiği düşünülürse semtle ilgili anlatılan ilk şeyin dilenci olması semtle ilgili sefil bir imaj çizildiğini gösterir. Zaten semtle ilgili tasvirin devamı da dilenci meselesini destekler:

O zaman Mümtaz etrafına dikkat etti. Yol, güneşin altında harap evleri, açık kapıları, dışarıya sarkmış cumbaları, çamaşır serili balkonlarıyla harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlıkla adeta derisi soyulmuş gibi uzanıyordu. Şurada burada, kaldırım kenarlarında bitmiş otlar vardı. (s. 69)

Üsküdar Mümtaz ile Nuran'ın hem iç taraflarını hem de sahilini gezip sevdikleri ve Huzur'da en çok geçen semtlerdendir. Nuran ile Mümtaz tanıştıktan sonra ilk kez Eminönü iskelesinde karşılaşırlar ve karşı kıyıdaki Üsküdar onların daha yeni kıvılcımlanmış aşklarına güzel bir manzara oluşturmaktadır: "Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikânesi olmaya başlamıştı. Sanki Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer, iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar döşenmişti." (s. 119) Üsküdar, bir zamanlar Fatih civarında

¹ Veriler, belediyelerin resmi sayfalarından alınmıştır.

yaşayanların sayfiye diye gittiği, İstanbul'un pitoresk akşam manzarası göz dolduran Boğaz semtlerindedir.

Üsküdar'ı İstanbul halkı kendi sakinleri, hatta yönetimi bile İstanbul'dan saymamıştır. Üsküdar her zaman Üsküdar'dı. Hatta Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Üsküdar ayrı bir vilayet olarak örgütlendirilmiş ancak vali tayin edilmeyip İstanbul Vali Muavinlerinden birinin yönetimine bırakılmıştı. Öte yandan İstanbul halkı Üsküdar'ı her zaman büyük şehrin gürtülü ve rezaletinden kaçacak bir melce olarak, Üsküdarlılar da beldelerinin en güzel taraflarından birinin İstanbul'un doyumsuz akşam manzarasını seyretmek olarak görmüşlerdir. Üsküdar; geleneği, mahalle hayatı, dini kurumlarıyla İstanbul hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır ve onsuz İstanbul düşünülemez. Üsküdar'ı Müslüman İstanbul olarak gösterenler vardır. Doğru, ancak büyük şehrin bütün dini renkliliğini Üsküdar'da da her semtteki kadar görmek mümkündür. (Ortaylı, 2015: 98-99)

Büyükada romanın geçtiği İstanbul semtlerinden biridir. Romanda kısaca 'Ada' diye bahsedilen Büyükada'da, Nuran'ın teyzesi oturur ve Mümtaz da arkadaşlarıyla buluşmak için gider bu semte. Nuran'ın eski kocası Fahir ve Emma gibi iki yozlaşmış kahramanı da burada görürüz. Büyükada'da romandan bir Üsküdar veya diğer Boğaz semtleri gibi sevgiyle bahsedilmez. Çünkü burası İstanbul'un çöküş devrinde çok kısa bir zamanda birden oluşturulmuş, paranın konuştuğu, zenginlerin sayfiye olarak kullandığı bir yerdir. (s. 122). Burası bizden, bizim kültürümüzden değildir. Ada'ya giderken insan kültürel kimliğini kaybedip 'anonim bir şey' olur.

Batıda Prens Adaları olarak anılan Adalar'ın en büyüğü Büyükada Doğu Roma imparatorluğu zamanında cezalandırılan prenslerin sürgüne gönderildiği yerdir. Aslında sadece prensler değil imparatorluk ailesinden birçok kişi buradaki manastırlarda sürgün edilmelerine rağmen prens nüfusu fazla olacak ki bugün Adalar diye bahsettiğimiz ada topluluğu o zaman Prens Adaları ismiyle anılmıştır. Ancak Tanpınar'ın yukarıda anılan tespitlerinin nedenini anlamak için Büyükada'nın Osmanlı'ya katıldıktan sonraki geçmişine bakmak gerekir:

İstanbul'un fethinden 42 gün önce, Baltaoğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı donanması tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılan Büyükada'nın yeniden şenlendirilmesi doğrultusunda Karadeniz Bölgesinden Rum aileler iskân edilmiştir. Büyükada Rum karakterini bu dönemdeki iskân politikalarına bağlı olarak bölgeye yerleştirilmiş Rum halkıyla kazanmıştır. ... Ada'daki Rum nüfusu Yunan İhtilali'nden sonra artmaya başlar. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar ada nüfusunun büyük çoğunluğunu Rumlar, kısmen de olsa Ermeniler oluşturur. Büyükada'nın Rum halkının kökenlerine inildiği zaman, büyük bir kısmının 19. yüzyılın ortalarında daha iyi hayat koşulları ve iş arayışı içinde, Ege Denizi'ndeki Yunan Adaları'ndan kalkıp buraya gelmiş ve daha sonra burada yerleşmiş, Yunanlı gurbetçiler olduğu görülür. (Yılmaz, 2008: 28-30)

Tanzimat'la beraber yabancılara mülk edinme hakkı verilince buraya ilk olarak Fransızlar yerleşmeye başlar. Yine 19. Yüzyıl ortalarında Büyükada'ya vapur seferi başlamasıyla Ada, Levantenlerin, Batı sevdalısı Osmanlıların gezme ve sayfiye mekânı haline gelmiş ve bu yıllarda batılılaşmanın başladığı ilk yerlerden olmuştur. İşte romanda bahsedilen ve İstanbul'un çöküş devri diye anılan dönem bu dönemdir. Huzur'daki deyişle bütün bunlar bir mevsim denecek kadar kısa bir zamanda olmuş, Ada, 'müreffeh ve her hususiyetini paranın düzenlediği insanların sayfiyesi' haline gelmiştir. Batı özentisi kültürün kalesi olan Büyükada, Tanpınar tarafından 'yerli' olmadığı ve yapaylığı yüzünden kötülenir.

Emirgan, öncelikle Mümtaz'ın evinin bulunduğu semt olarak karşımıza çıkar. Daha sonra Nuran'la Mümtaz'ın gezisinde bir fon olarak yer alır. Burada Emirgan'a da İstanbul'un diğer semtleri gibi bütün güzelliğiyle şahit oluruz. Öncelikle o ünlü çınaraltı kahvelerinden birinde sıcak bir çay içilir. Sonra Kuru'ya gidilir. Emirgan Korusu halen İstanbul'un en güzel yeşil alanlarından biridir. Kuru sınırları içinde yer alan sarı, pembe ve beyaz köşkler kuru ziyaretçilerinin günümüzde de ilgisini çekmektedir. Nuran ve Mümtaz Emirgan gezileri sırasında bu köşklere birini dolaşırlar.

Emirgan'da Nuran'la Mümtaz en güzel günlerini yaşarlar. Nuran, bu evi çok sevmektedir. Hatta evlenince bu evde oturmak isteyen genç kadın, geleceğe dair hayaller kurmaktadır. Nuran'la Mümtaz'ın arasının yavaş yavaş açılmaya başladığı, Mümtaz'ın Taksim'de bir dairede kaldığı, Nuran'ın da aynı çevrede davetlere gittiği bir zaman, kısa bir süreliğine Emirgan'daki konağa gitseler de bu kısa süre mutlu olmaları için yeter.

Kandilli de Boğaz'ın Anadolu yakasındaki semtlerden biridir. Nuran Kandilli'de annesi ve dayısıyla bir evde yaşar. Mümtaz Nuran'ın yaşadığı bu eve zamanla manevi bir değer yükler ve Nuran'ı bu evin içinde düşlemek onun için bir haz kaynağı olur.

Beyoğlu, İstanbul'un XIX. asır modernleşmesini temsil eder." (Ortaylı, 2015: 96) Beyoğlu ve Taksim, Tanzimat'ın ve yaklaşık 17 sene sonra Islahat Fermanı'nın ilanıyla yabancılara verilen haklar sonucunda, Osmanlı'da yaşayan varlıklı yabancı ailelerin meskeni olmuştur. Tanpınar'ın Beş Şehir'deki benzetmesine bakılırsa "hamlesi yarı yolda kalmış bir Paris taklidiyle hayatımızın yoksulluğunu hatırlatır..." (Tanpınar, 1969: 143)

İlk apartmanlar 19. yüzyıl sonlarında Beyoğlu, Taksim, Şişli, Nişantaşı bölgesinde yapılmaya başlanmıştır. Bu konut türü hep bir tür alafrangalık ile beraber anılır. Eski İstanbul'da yani tarihi yarımadada konaklarda oturanlar bu alafranga hayatı yaşamak için Taksim ve Beyoğlu civarındaki apartmanlara göçmüşlerdir. Onların konakları boşaltılmasıyla bu konaklar oda oda kiralanarak İstanbul'a göç edenlerin barınma ihtiyacını karşılar. 1930'lerden itibaren apartman kültürü yaygınlaşmaya başlar. (Tuna, 2015: 406) Bu yeni yapı beraberinde yeni bir kültürü getirir. 1870'lerden sonra yazılan birçok romanda Beyoğlu'nun bu değişimine ve dejenere bir kültürü beraberinde getirmesine değinilir. Beyoğlu sadece yoz karakterleri barındırmaz, Nuran gibi bir kadını da yozlaştırır: "Beyoğlu'na taşınmakla Nuran eski mektep arkadaşlarının, oldukça kalabalık bir aile muhitinin, Yaşar'ın bitmez tükenmez dostlarının, Fahir'in hısım ve akrabasının ve nihayet Adile'nin ve ahbablarının arasına düşmüş oluyordu. (s. 323)

Mümtaz, Nuran'ın bu yeni muhitine yakın olmak, kendisinden adım adım uzaklaşan Nuran'ı görmek için Taksim'de bir apartman dairesi kiralamıştır. Ancak apartman hayatına bir türlü alışmamıştır. Bir yığın eşya arasında ızdırıp çekmektedir.

Taksim, kötü olaylara gebe bir yerdir. Hiç mutlu, huzurlu bir anın fonu olarak çıkmaz karşımıza. Mümtaz'la Nuran birkaç gün Emirgan'da kaldıktan sonra Taksim'deki eve giderler. Burada hayatlarının geri kalan kısmını derinden etkileyecek bir olayla karşılaşır. Suat, Mümtaz'ın evinde kendisini tavana asarak intihar etmiştir.

Taksim, Boğaz'ın tersine bir ihtişamın, ince bir kültürün değil yozluğun simgesidir. Taksim romanda ilk kez Adile Hanım'la beraber ortaya çıkar. Nuran'ın kültürlü şahsiyeti karşısında tam bir kültürsüzlük abidesi olan, sabah akşam dedikodu peşinde koşan, insanları manipüle etmeyi seven, kocasına kullanılacak bir eşya gibi bakan Adile Hanım'ın oturduğu apartman, Taksim'dedir.

Evler

Ev, romanlarda özel anlam kazanan kapalı mekân türlerinden biridir. Huzur'da ev hem kültürel hem de sosyal bir anlam taşır. Karakterlerin yaşama bakış şekillerinde önemli bir hususiyeti vardır. Bunun yanında İstanbul mimarisinin çeşitli örneklerini bu evlerde görebiliriz. İstanbul'da Tanzimat öncesinde konak kültürü hâkimdir. Cumhuriyetin ilanından sonra yurtdışından mimar ve şehir planlamacıları davet edilerek İstanbul'a yeni bir çehre kazandırılmaya çalışılır. Bulvarlar, yollar yapılır, plajlar tesis edilir. Bazı meydanlar genişletilir. (Eminönü Meydanı vb.) Taksim Kışlası gibi günümüzde yeri hâlâ tartışmalı olan yapı Lütfi Kırdar'ın valililiğinde yıkılır ve yerine Taksim Meydanı yapılır. (1940) Bunun yanında Yıldız Parkı, Emirgan Parkı gibi çalışmalar da yine bu dönemde yapılır. (Genim, 2015: 332-334) İstanbul'da apartmanlaşma 1923-1950 arasında başlamıştır. (Neyzi, 2009: 81) İhsan'ın evi ve Mümtaz'ın Emirgan'daki evi eski tip müstakil evlerdir. İhsan ve Macide'nin eviyle ilgili çok fazla betimlemeye rastlayamayız. Mümtaz'ın evi yer yer yansıtıcı bilincin karıştığı bir anlatımla verilir:

Eminönü'ne kadar, ne yaptığını bilmeden, acele acele bu nizamsız düşüncelerin birinden öbürüne atlayarak gelmişti. Şimdi şu vapurlardan birine atlayabilse, Boğaz'a gidebilseydi. Bir ay vardı ki evinde yatmamıştı. Emirgan'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den Beykoz'a kadar bütün manzarayı kavrayan balkonuyla gözünde canlandı. Bahçe gündüz güneşle, arı ve böcek sesleriyle dolu olurdu. Birkaç meyve ağacı, bir ceviz, kapısının önündeki kestane, kenarlarda adını bilmediği bir yığın çiçek vardı; iç kapı vaktiyle limonluk olan, dar canlı bir koridora açılırdı. Ondan sonra yazın o kadar serin olan taşlık gelirdi. (s. 75)

Bu anlatımda dikkati en çok çeken unsur bahçedir. Bahçe, eski İstanbul evlerinin olmazsa olmazıdır. Ayrıca yukarıdaki alıntıda "limonluk" diye bahsedilen mekân, bahçelerde kışları çok soğukta yetişmesi elverişsiz olan bitkiler için yapılmış cam kaplı seradır. Beşir Ayvazoğlu "İstanbul Kültürü ve Estetiği" başlıklı yazısında bahçelerin İstanbul evleri için önemini şöyle anlatır:

Büyük mesireler ve hasbahçeler bir yana, istisnasız her evin küçük veya büyük bir bahçesi, bu bahçede birkaç meyve ağacı, kestanesi veya çınarı bulunurdu. Cami veya mescit önlerinde, çeşme başlarında, meydanlarda, mesirelerde, her biri başlı başına bir anıt olan çınarlar, serviler, kestaneler, atkestaneleri, dişbudaklar, çitlenbikler, ıhlamurlar, kırmızı yapraklı kayınlar, ender de olsa lâle ağaçları, çamlar, fıstık çamları, sakızlar, sedir ağaçları, İstanbul manzarasının vazgeçilmez unsurlarıydı. (Ayvazoğlu: 2015,29)

Mümtaz'ın Emirgan'daki evinin bahçesinde ise bir ceviz, bir kestane ağacı, birkaç meyve ağacı ve bir yığın çiçek vardır.

Huzur'un geçtiği dönem, 2. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi yani 1939 yılıdır. Ancak geriye dönüşle anlatılan zaman kesimi 1937-1938 yılları arasındadır. Bu dönem, daha İstanbul'da apartmanların her yeri sarmadığı ve müstakil evlerin de varlığını sürdürdüğü bir dönemdir. Müstakil evlerin karakteristik bölümlerinde biri de sofadır. Sofa, şimdiki evlerin hollerine benzeyen, evin içindeki odaların kapılarının açıldığı yerdir. Ancak eski evlerde sofa aynı zamanda oturmak için de kullanılır, yerlere koyulan minderler

veyahut divanlar üzerinde oturulur. Bu evlerin diğer bir karakteristik yapısı ise cumbadır. Cumba, eski evlerde balkona benzer ancak her zaman dışarı doğru çıkıntılı olan bölümdür. Genelde kapalıdır. Huzur'da sofa ve cumbasıyla bu eski İstanbul evi şöyle geçer:

Büyükçe bir evin iki odasında oturuyorlardı. Su küpleri bile sofada duruyordu... Dışarıdan dökülmüş boyasına rağmen ne kadar itinalı yapıldığı görülüyordu. Pencere kenarları, cumbalar, çatı hep inceden inceye yontulmuştu. İki yandan beş ayak merdivenle kapısına çıkılıyordu. Sağ tarafında bir de kömürlük kapısı vardı.(s.22-23)

Bunların yanında bir de Nuran'ın dayısı ve annesiyle beraber yaşadığı Kandilli'deki evi vardır. Bu ev, Mümtaz'ın bilincinden hep bir masal unsuru gibi, mutluluğun kaynağı olarak, muhayyel bir şekilde anlatılmıştır. Mümtaz'ın Nuran'ın yaşadığı evle ilk karşılaşması masalsi bir tasvirle başlar: "Mümtaz için Nuran'ın yaşadığı ev, tıpkı acemaşiran bestesinin son beytinde anlattığı **cennetti**." (s. 161) Nuran'ın Kandilli'deki evinden ne zaman bahsedilse ona bir yığın güzel sıfat ve hayaller eşlik eder: "Nuran'ın evine kabul edilmek **saadeti** Mümtaz için **zevklerin en büyüğü(dür)**." (s. 170) Mümtaz, Nuran'ların evindeki davetten sonra, Nuran'ı artık bu evin içinde hayal etmeye başlar:

O günden sonra Nuran'ın evini düşünmek ayrı bir **haz** oldu. Sevgilisi gidip de tek başına kaldığı saatlerde yahut evden hiç çıkmayacağını söylediği günlerde, onu bu ev içinde düşünmek itiyadını aldı. Nuran'ın hayat çerçevelerinden en mühimine sahip olduğu için, artık genç kadının **düşüncesi** onu hiç bırakmıyordu. Nuran'ı bahçedeki nar ağacının dibinde, kahvaltı masasında **tasavvur etmek**, yahut kendi eliyle düzeltilmiş çiçek tarhlarının arasında, saçları, başının üstüne iki firkete ile toplanmış, beyaz sabahlığı Pompei fresklerini andıran kıvrımlarla vücudunun inhinalarını kavramış geziniyor **düşünmek**, Mümtaz'ın yalnızlığını başka türlü dolduran **hazlar** oluyordu. (s. 171)

Mümtaz'ın Nuran'la ilgili muhayyilesine gizli bir erotizm de karışır. Bu muhayyilede Nuran'ın üstündeki beyaz sabahlık, Pompei fresklerini andıran kıvrımlarla genç kadının vücudunun kıvrımlarını kavramış geziniyordur. Kandilli'deki evin bu masalsiliğinin nedeni Nuran'dır, evin her tarafına Nuran'ın sinmiş olmasıdır:

İşte Kandilli'deki ev, bu **mucizenin** en fazla değiştirdiği sofasının, aralarına çıtalar konmuş tahtalarına bile **mücerret** bir hakikat gibi Nuran'ın sindiği bu **âlemlerin** en değişiki, en **harikalı**sıydı. Ve bu değiştirici **füsün**, oradan başlayarak kademe kademe bütün hayata yayılırdı. (s. 173)

Biz, Kandilli'deki bu konağı fiziki özelliklerinden çok bir hayal perdesinin arkasında görürüz. Cennet, zevk, düşünmek, tasavvur etmek, haz, saadet, füsün, harikalı, âlem, mucize gibi hayali çağrıştıran birçok kelime Nuran'ın yaşadığı evi tasvir eder. Ev, ev değil sanki bir Binbir Gece köşküdür.

Boğaziçi, Huzur'un aşk manzarasıdır. Hem Nuran'ın hem de Mümtaz'ın evi Boğaz'dadır. Eğer Boğaziçili olmak diye şimdilerde mitleşen bir tabir varsa bunu bilhassa Nuran'ın sonra da Nuran'ın dayısı Tevfik Bey'in kişiliklerinde seyredebiliriz.

Bizans döneminde pek de gözde olmayan, balıkçı köylerinden müteşekkil Boğaziçi 18. yüzyılda İstanbul'un önemli isimlerinin ve sonraları kalburüstü ailelerinin ikamet ettiği bir muhit olmuştur. Boğaz'ın temiz havası, pitoresk manzarası, akşamları, müzikleri, renkleri Boğaz insanının kişiliğini şekillendirmiş, bu insanların ince zevkli bireyler olmasına katkı sağlamıştır. Mümtaz'ın dedeleri üç kuşak öncesine kadar köylüdür, buna karşılık Nuran gerçek bir İstanbullu'dur. Zaten Mümtaz için bir kadında güzelliğin iki şartı vardır: İstanbullu olmak ve Boğaz'da doğup büyüme.

Boğaziçi [...] bilhassa Lale Dönemi'nden sonra varlıklı kesimin yaşama kültürünün en seçkin ve üst noktaya çıktığı bölümü oluşturmuştur. Göksu, Küçüksu gibi mesireler, Boğaziçi mehtapları, âlem-i âblar, bülbül dinlemek, fasıl ve gazel âlemleri Boğaziçi kültürünün en önemli özelliklerinden olmuştur. (Dursun, 2015: 171)

Boğaz'da doğup büyüyen Nuran, ince bir müzik zevki olan, hatta Mahur Beste'yi kendinden geçerek terennüm eden, bunun yanında Batılı müzisyenleri de iyi tanıyan, halk kültürünü de öğrenmiş eklektik bir kadındır. Boğaziçili olmak ince zevklerin insanı olmaktır. Bir gül fidanının nazlı duruşundan zevk almak, suyun sesiyle hayallere dalmak, denizdeki ışık oyunlarını seyrederek mutlu olmaktır.

Mümtaz'ın gözünden Boğaz, kökleri eskiye dayanan ve milli olan ve insanı 'kendi derinliğine indiren' yerdir. Mümtaz ve Nuran'ın Boğaz vapuruna ilk kez bindiği sahnede Boğaz ve Büyükada arasında uzunca bir karşılaştırma yapılır:

Orası Ada gibi, asıl İstanbul'un çöküş devrinde, bir mevsim denecek kadar kısa bir zamanda ve adeta birden oluşmuş, zengin, müreffeh, her hususiyetini paranın düzenleyip ayarladığı, geniş asfalt yollu, çiçek tarhu kılıklı sayfiyesi değildi. O başından beri İstanbul'u yaşamış, onun zengin olduğu zamanlarda zengin olmuş, çarşı ve pazarını kaybedip fakir düştüğü zamanlarda fakir olmuş, zevki değiştiği zaman, kendi içine çekilmiş, hayatında geçmiş modaları elinden geldiği kadar muhafaza etmiş, hülasa bir medeniyeti kendine ait bir macera gibi yaşamış bir yerdi.

Boğaz'da her şey insanı kendisine yani özüne çağırır. Manzarasıyla, mimarisiyle, çeşmesiyle, camisiyle tekkesiyle, kahvesiyle Boğaz bizimdir. Son zamanlarda biraz değişse de her köşesinde Türk-

Müslüman kimliğinden bir iz vardır. Bu kimliğinin dışında Boğaz Mümtaz'ın gözünde pitoresk bir güzelliğe de sahiptir.

Nuran da zaten Boğaz'da yetişen bir kadın olarak Boğaz sevdalıdır. O kadar ki, en sevdiği şey "kapalı, arkasında ışık yanmayan, yalı pencerelerinde ışık oyunları"dır. (s. 125)

Nuran'la Mümtaz'ın bu vapurda Boğaz sefasında gecenin saltanatı, Üsküdar'dan sonra başlar. Semtler başlığı altında bahsedildiği gibi Üsküdar'ın gece manzarası ünlüdür. Bazen insanlar kıyıya sadece bu manzarayı izlemek için gelir.

Mümtaz, Nuran'ı görmek ümidiyle Kandilli önlerinde beş gün üst üste kayığıyla dolaşır. Boğaziçi'nde kayık, vapur hatlarının devreye girmesiyle eski işlevselliğini kaybetmişse de hâlâ eski bir medeniyetin ve zevkin göstergesidir:

Henüz yelken mevsimi değildi. Fakat Boğaz'da kayık mevsim işi değildir. O, Boğaz'ın tabii vasıtası, her saat başvurulacak çare, her mizaca göre spor eğlencesidir. O kadar ki, bir Newyorklunun neden bir Ford veya başka bir marka otomobille doğmadığına şaşmayanlar bile, Boğaz'da doğan çocukların beraberinde bir sandalla dünyaya gelmediklerine şaşabilirler. (s. 128)

Mümtaz günlerce beklediği Nuran'la karşılaşınca bir kayık sefasına çıkarlar. İlk rotaları Beylerbeyi olur. Sonra geldikleri yoldan geriye dönerek Anadoluhisarı ve Kanlıca'yı geçerler. Dönüşte Emirgan'a çıkarlar, kahvenin mevsimi başlamıştır. Emirgan'da Çınaraltı kahvelerinde bahar aylarından başlayarak çay içmek İstanbullular için ayrı bir zevktir.

Boğaz, akşam olduğu gibi sabah vakitleri de ayrı bir güzeldir. Nuran'ı görme heyecanı gece uyuyamayıp sabah yatağından fırlayan Mümtaz Emirgan İskelesi'nden Boyacıköyü'ne yürür ve orada deniz kenarında bir balıkçı kahvesine oturur. Sulardaki ışık oyunları yine hayranlıkla anlatılır.

1b)CAMİLER

İhsan'ın ve ailesinin yaşadığı evin karşısında Elâgöz Mehmet Efendi adını taşıyan bir cami vardır. Huzur'un kahramanı Mümtaz'ın, camiyi gördükten sonra duygulanması bu yapıya manevi bir anlam yüklediğini gösterir. Kendi çocukluğu aklına gelir çünkü cami bir türlü nesiller arası bir kültür köprüsüdür:

Evin karşısındaki caminin kapısında bir çocuk, gözleri alçak duvardan sarkan incir dallarında, elindeki sicim parçasıyla oynuyordu. Belki de biraz sonra bu incirin vaat edilmiş lezzetlerine doğru yapacağı hücumu düşünüyordu. 'Ve tıpkı yirmi sene evvel benim oturduğum ve düşündüğüm gibi... Fakat o zaman cami böyle değildi...' (s. 21)

Araştırmaya göre bu cami şu anda faaliyette değil. Akıbeti bilinmiyor ama Tanpınar'ın Huzur'unda ve diğer bir romanı olan Sahnenin Dışındakiler'de anlamlı bir fon olarak kullanılıyor:

Şehzâdebaşı ile Horhor arasındaki Elâgöz Mehmet Efendi cami, tarihin dört devrini -Abdülaziz, Abdülhamit, Balkan savaşı ve sonrası- yaşamış, bu devirlerin derin izlerini taşıyan toplum hayatının nizamını kuran, kişiler arası ilişkileri dengeleyen bir yer olarak verilir. Böylece din, burada hem birleştirici, hem de biçimlendirici bir unsur olur. (Önberk, 1986: 198)

Bu bilgiye dayanarak İhsan'ın evinin Şehzadebaşı ve Horhor arasında bir yerde konuşlandığını söyleyebiliriz.

Nuran'la Mümtaz aşkının fonunda İstanbul vardır. Bir gün de beraberce Üsküdar'ı gezerler. Türk-İslam kültürünün en önemli kalelerinden biri olan İstanbul camileriyle meşhurdur. İlk durak Mihrimah Camii'dir. İskele Camii adını da taşıyan Mihrimah Camii Üsküdar iskelesine oldukça yakındır. Camii Mihrimah Sultan Külliyesi içerisindedir. Külliye, Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı ve Sadrazam Rüstem Paşa'nın eşi Mihrimah Sultan adına yapılmıştır. Mimar Sinan tarafından 1546/47 yılında başlanan inşaat, 1547/48 yılında tamamlanır. (Demiriz, 1980:17)

Mihrimah Camii'ni dolaştıktan sonra Üçüncü Ahmet'in annesinin camiine girerler. (s.179) Bahsedilen Camii'nin adı Yeni Valide Camii'dir.

Üsküdar çarşısı içinde devrinin en güzel eserlerinden biri olan Yeni Valide Camii, Hakimiyet-i Milliye Caddesi, Balaban Caddesi ve İmam Nasır Sokağı ile çevrili geniş bir alanı kaplar. Cami avlusuna bu yollara açılan beş kapıdan girilir. (...) Üsküdar'ı süsleyen bu zarif ve muhteşem eser, Sultan III. Ahmet'in annesi Gülnüş Emetullah Valide Sultan tarafından 1708-1711 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Mimarı, Lâle Devri baş mimarı Kayserili Mehmet Ağa'dır. (Haskan, 2001, 379-386)

Yeni Valide Külliyesi'ndeki türbeyi ve camiyi Nuran çok beğenir. Hatta öyle ki cami gezintisinden vapuru kaçırlar. Onun için bir araba ile Atik Valide, oradan da Orta Valide'ye giderler.

Valide-i Atik Camii Üsküdar'da yüksek bir mevkie yapılmıştır ve eklentileriyle beraber büyük bir alan kaplar. Cami, II. Selim'in haseki sultanı ve Sultan III. Murad'ın annesi Nurbânu Valide Sultan tarafından yaptırılmış tam bir külliye'dir. Mimar Sinan yapısıdır. (Haskan, 2001: 365)

Orta Valide Camii diye anılan cami ise Üsküdar Çinili mevkideki Çinili Cami'dir. Diğerlerine göre daha mütevazı olan bu cami 1640'da Sultan I. Ahmet'in eşi, Sultan IV. Murat'ın ve Sultan İbrahim'in annesi Mahpeyker Kösem Sultan tarafından yaptırıldı. (Haskan, 2011: 162)

Üsküdar'ın bu dört büyük camisi garip bir tesadüfle aşka, güzelliğe yahut annelik duygusuna ithaf edilmiştir. Nuran'ın da dediği gibi Üsküdar'da hakiki bir kadın saltanatı vardır. (s. 179) Ertesi gün ise yine aynı mevkideki Rum Mehmet Paşa Camii ve Ayazma Camii'ni dolaşırlar.

Huzur'da adı en çok geçen camilerden Bayezid Camii, "Mümtaz'ın Gezintisi" başlığında daha geniş ele alınacak Romanda adı geçen başka bir camii de Soğanağa Camii'dir. Sadece bir yer tarifinde adı geçen bu küçük, mütevazı camii Fatih'te Saraç İshak Mahallesi'nde yer almaktadır.

2) İSTANBUL FLORASI

İstanbul'da Osmanlı döneminde beri çiçek ve bunun yanı sıra meyve-sebze yetiştiriciliği büyük önem taşımıştır. Padişahların da büyük çoğunluğu özellikle Kanuni Sultan Süleyman çiçeklere özel ilgi duymuştur. Avrupalı gezginler aracılığıyla Kanuni döneminde Osmanlı'dan Avrupa'ya giden lale 18. yüzyılda yolculuğa çıktığı topraklara geri dönmüştür. Laleye -kokusuz bir çiçek olmasına rağmen- çok rağbet edilmiş hatta bazı özel türleri çok büyük paralara satılır hale gelmiştir ki Osmanlı devleti bir zamanlar bu duruma son vermek için laleye narh koymuştur. Lale Huzur'da da geçen çiçek adlarından biridir. Nuran, Mümtaz'ın Emirgan'daki evinin bahçesi için çiçek ekmeyi düşünmektedir. Nuran'ın asıl sevdiği çiçek güldür ve "laleyi fazla üslup bulu(r)."

Gül de İstanbul'un ve İstanbullunun gözde çiçeklerinden biridir. Fatih Sultan Mehmet'in Gentile Bellini tarafından yapılan ünlü portresinde bir gülü kokluyor oluşu gülün o dönemdeki önemini gösterir. Fotoğraf icat edilmeden ve Osmanlı topraklarına gelmeden önce bize bilgi veren minyatürlerden öğrenildiği kadarıyla gül ve lale Osmanlı'da en önemli çiçeklerin başında gelir. Ayrıca gül kokusunun İslam peygamberi Muhammed'in kokusu olduğuna inanılması da gülü bu coğrafya için özel kılan en önemli özelliktir denebilir.

Çınar ağacına gelecek olursak o devasa boyutları ve uzun ömürlülüğüyle Osmanlı İstanbul'unun simge ağaçlarının başında gelir:

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren çınar ağacı simgesel bir özellik taşır ve neredeyse devlet eli ve himayesinde bütün Osmanlı coğrafyasına yayılır. Çınar devasa boyutu, geniş gövdesi, yüksek dalları ve iri yapraklarıyla sanki imparatorluğun gücünü, kudretini, hâkimiyetini ve meydan okuyuşunu anlatır. Bütün bu özellikleri dolayısıyla da devlet adına adeta resmî bir ağaç statüsünde ve bir anıt özelliğinde meydanlara kurulur. (Dursun, 2015: 177)

İstanbul için özel olan bu ağaç Huzur'da yaklaşık 10 yerde geçer.

Erguvan da İstanbul'un simge ağaçlarından biridir. Özellikle Boğaz'a yakın yerlerde daha canlı renklere bürünen bu ağaç baharın gelişini simgeler. Hemen hemen her zaman baharla birlikte anılır. Huzur'da şöyle geçer erguvan: "Fakat bahar gelince... İki birden, ayrı ayrı yollardan bir ay evveline çıktılar; erguvanların açılışlarını, her bahçenin üstünden dal dal uzanırlarını hatırladılar." (s. 85)

İstanbul'un bilhassa Adalar'ın simgesi olan başka bir ağaç da mimozadır. **Mimoza** bahara doğru açar ve yoğun kokusuyla ada sakinlerine ve ziyaretçilerine adeta bir "koku şöleni" yaşatır. Bu çiçek adadaki çiçekçilerin tezgâhlarında da bolca bulunur. Cemrenin toprağa düşmesiyle açan mimoza Huzur'da Büyükkada'daki bir sahnede geçer: "Fakat Emma, uzakta ilk mimozaların arasında tropikal bir lâcivertlikle uzanan denize dalmıştı." (s. 105)

İstanbul'da yetişen ve park-bahçe süslemede kullanılan çiçeklerden biri de soğandan ve tohumdan yetiştirilebilen *dahlia* yani **yıldız çiçeği**dir. Bir zamanlar Meksika'dan Hollanda'ya götürülen ve burada sıkça yetiştirilen *dahlia* Huzur'da şöyle geçer: "Gözü hep bahçenin ortasındaki büyük Hollanda yıldızlarındaydı. 'Kıpkırmızı... kıpkırmızı...' " Yıldız çiçeğinin 'Hollanda yıldızı' olarak anılması bu çiçeğin Osmanlı'nın Hollanda'dan bolca çiçek ithal ettiği dönemde Hollanda aracılığıyla İstanbul'a getirildiği fikrini uyandırır.

Osmanlı'da çiçek, kültürün çok önemli bir parçası olmuştur. Çiçek yetiştirmek hiç değilse yetiştirilmiş güzel bir çiçeği satın almak insanların için ince bir zevkin kaynağı olmuştur. Hem kadınlar hem de erkekler kıyafetlerinde çiçeği bir aksesuar olarak kullanmıştır.

Bundan neredeyse 80 öncesi anlatan Huzur İstanbul halkının zevkleri veya öncelikleri konusunda çok şeyin değiştiğini gösterir: "İskele ağır bir bahar kokusu içindeydi. Hemen herkesin elinde büyükçe bir çiçek dalı vardı. Birkaç kişi yeni açmış gül demetleri taşıyorlardı. Bütün kalabalık bir çiçek yağmasından geliyor gibiydi." (s. 114)

Nuran'ın ağzından İstanbul'da yetişen başka çiçeklerin isimlerini öğreniriz: "Bizim iklimin çok güzel mevsim çiçekleri var: Her nevi hatmi, gece safaları, gramofon çiçeği, zülfüraruzlar, begonyalar..." (s. 257)

3) İSTANBUL ADLANDIRMASI

Huzur romanında şimdiki İstanbul sınırları içinde yaşayanların bugünkü Fatih sınırları içerisinde bir muhite gelirken "İstanbul'a gelmek" tabirini kullandığını görürüz. Bunun nedeni eskiden İstanbul'un Fatih'in 1453 yılında Bizans'tan aldığı yer yani suriçi olarak tanımlanmasıdır:

Osmanlı yerleşim planında surun içinde kalan bölüme "*Nefs-i İstanbul Kadılığı*" adı verilmiş ve tarihi yarımada, bugün Eminönü ve Fatih bölgelerini içine alan muntaka esas İstanbul sayılmıştır. "İstanbul" tanımı sadece bu bölgeye has bir tabirdir. Merkezi Sultanahmet, Süleymaniye, Beyazıt arasındaki üçgendir. Şehrin en önemli dini mekânları (Ayasofya, Sultanahmet, Beyazıt, Süleymaniye, Laleli, Nuruosmaniye Kadirga Sokullu Külliyesi) bu bölgededir. Kapalıçarşı gibi ticari sahalarda da bu mekândadır. (Dursun, 2015: 115)

Romanda, Kandilli'de, Kanlıca'da yaşayanlar tarafından "İstanbul'a inmek" ya da "İstanbul'a gitmek" deyimleri kullanıldığı görülür. Örneğin Kandilli'de yaşayan Nuran, "İstanbul'a bütün kış üç dört defa inmişti(r)." (s. 79) Şimdi eski İstanbul o zamanlar İstanbul diye tabir edilen yer tarihi yarımada yani diğer deyişle suriçi bölgesidir. Şimdiki Fatih semtinin olduğu yer Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği, Bizans'ın son kalesidir. Bölge eskiden Haliç kıyıları, Marmara kıyıları ve iç taraftan yani Topkapı tarafından surlarla çevrilidir. Kara surları neredeyse hala durmaktadır. Eski İstanbul'u içine alan semtlerden biri de Eyüp'tür. Eyüp İslami-mistik yaşayışın sembolü olan semtlerden biridir. Adını büyük sahabelerden olan Ebu Eyüp el-Ensari'den almıştır. Eski İstanbul'a Anadolu yakasından Üsküdar'ı da dahil edebiliriz.

4) İSTANBULLULUK

Gerçek İstanbullu olmak son yüzyıl içinde yüceltilen bir kavram olmuştur. Kültürel bir elitizm, soyluluk göstergesidir İstanbulluluk. Ancak 1950'lerden beri Anadolu'dan İstanbul'a yapılan göçler şehrin yapısını o kadar kozmopolitleştirmiştir ki belki de yeni bir İstanbulluluk tanımı yapmanın zamanı gelmiştir.

İstanbullu kimliğinin başta gelen özelliği 'çokkültürlülük'tür. (Konuk, 2015: 7) Sadettin Ökten'in "İstanbul Mektebi" adlı yazısından yola çıkarak İstanbulluluğu birkaç konu etrafında özetleyebiliriz:

Giyim: İstanbullu, giyinmesine dikkat eder. Geçerli modayı kendine has biçimde yorumlar. Elbiseleri ucuz olabilir ama kirli ve bakımsız asla.

Hâl ve tavır: İstanbullunun hareketlerinde vakar ve ağırbaşlılık hâkimdir. Yüzü daima yumuşak ve ifadesi munistir. Selam vermeyi ve almayı çok sever. Çiçekleri ve hayvanları sever, onlara düzgün muamele eder. Çocuklarla dosttur.

Konuşma: Yüksek sesle konuşmaz, alçak bir ses tonuyla konuşur. Konuşması ahenklidir. Anlattığı mevzuya uygun olarak bir atasözü söylemeyi, bir anekdot anlatmayı sever. Sohbet ehlidir. Kelimelerin İstanbulluya has telaffuzları vardır.

Yeme-içme: Değişik yemekler ve içecekler bilir. Bunları yemeyi içmeyi sevdiği kadar ikram etmeyi de sever. Hangi semtte hangi meyve ve sebzenin iyi olduğunu bilir ve hususiyetle onu arar. İstanbullu balık yemesini sever ve hangi balığın hangi denizden hangi mevsimde tutulması gerektiğini bilir.

Gezi: İstanbullu gezmeyi sever. Mesela bir bahar günü Çamlıca'ya gidip uyanmak üzere olan tabiatı seyretmek onun için büyük bir zevktir. Mehtabı seyretmek de onun için bir haz kaynağıdır. Bazen denizde kayıkla mehtap sefası yapar. Çamlıca mehtabı ya da Kanlıca'da musiki ile daha da güzelleşen mehtap sefası gibi...

Mübareklerin mekânları: İstanbullu, ölümü soğuk ve merhametsiz gelen yanını kabullenmeyi ve sevmeyi öğrenmiştir. Bunun yollarından biri de mübarek zatların yattığı yerleri ziyaret etmektir. Bunun için İstanbullu sık sık Eyüp'e gider. Kocamustafapaşa, Sümbül Efendi, Yahya Efendi, Fatih Türbesi onun sevdiği ve ziyaret etmekten haz aldığı mekânlardır. (Ökten, 2014: 14-18)

Huzur'da Nuran, "İstanbullu kadın" kimliğiyle öne çıkar. Nuran'ın dayısı Tevfik Bey de İstanbul kültürüyle yetişmiş, sanatkar ruhlu ve ince zevkleri olan bir İstanbulludur. Bunun dışında neyzen Emin Bey de Huzur'un İstanbullu kahramanlarından. Ama İstanbul'u o kadar seven ve tanıyan Mümtaz İstanbullu değildir. O da İstanbul'un birçok sakini gibi gerçek İstanbullu değildir. O da bu durumun farkındadır: "Biz üç batın evvel köylüydük. İntibakımızı tamamlıyoruz." (s. 147)

İstanbul o yıllarda şimdikine göre daha homojen bir yapı sergilemektedir. Anadolu'dan İstanbul'a yoğun göçün 1950 civarı başladığı, İstanbul'da ilk gecekonduunun 1947'de yapıldığı düşünülürse (Tuna, 2015: 410) o dönemdeki İstanbul sakinlerinin belli bir şehir kültürüne sahip olduğu söylenebilir.

4a) Yeme-içme

İstanbul, ülkenin geri kalanında bulunmayacak kadar bir yeme-içme kültürüne sahiptir. İstanbul Türkiye coğrafyasının yoğunlaştırılmış bir örneği gibidir. Belki biraz mübalağayla her semti Türkiye'nin bir

şehri gibidir denilebilir. Şimdilerde her şeyi her yerde bulmak mümkün olsa da eski İstanbullular için yiyeceğin/içeceğin halisinin yenileceği/içileceği yerler listesi mevcuttur. Mesela Kanlıca denince kimin aklına yoğurt gelmez ki? Ya da Sultanahmet denince o mis gibi kokusuyla köfte...Çikolatanın iyisini yemek isteyenler, İstanbullu Beyoğlu'na gider. Ya da şöyle güzel bir kahve keyfi yapmak isteyen Piyer Loti'ye. Beşiktaş'ın kahvaltısı, Ortaköy'ün kumpiri, Tophane'nin nargilesi, Sarıyer'in böreği... Bu liste böyle uzayıp gider.

Mahmut Tezcan, "Türk Yemek Antropolojisi" adlı çalışmasında yemeğin kültürle olan ilişkisini şöyle ifade eder:

"Kültür,

a. Ne yiyeceğimizin temel belirtisidir

b. Kültür öğrenilmiştir. Yiyecek alışkanlıkları da küçük yaşta öğrenilir. Öğrenildikten sonra uzun süre değişmez.

c. Yiyecekler kültürün bütünleyici parçalarıdır." (Beşirli, 2010:160)

Türkiye özelinde İstanbul'un özdeşleştiği içecek zevklerinden biri de rakıdır. Benzerleri olsa da rakı Türk kültürüyle özdeşleşen bir içki haline gelmiştir.

Türk kültüründe "aslan sütü" olarak adlandırılan anason bitkisinden üretilen rakı, mutfaklarda özel bir yere sahiptir ve erkek içkisidir. Şarap ise kadın içkisi olarak kabul edilmektedir. Burada aynı zamanda içkilerin yanında sunulan yiyecekler de kültürel anlamda şekillenmektedir. Türk kültüründe rakının yanında yer alan mezeler arasında et ürünlerinin çeşitliliği ve şarap sunumunda Fransız kültüründeki peynir çeşitliliğinin sunuma yansması başlı başına bir kültürel unsurdur. (Beşirli, 2010: 165)

Nuran'ın eski kocasının gayrimüslim sevgilisi Emma da rakının Türklükle olan ilişkisini anlamıştır. Artık şarap içmek istememektedir. Rakıya olan bu isteğin arkasında hem erkeğe meydan okuma hem de ona, onun yaşadığı çevreye kendini kabul ettirme isteği vardır:

-Şarap mı, su mu?..

-Rakı

Fahir bu sefer hakikaten gafil avlandı ve karşısındakine bir saniye için hayretle baktı. Fakat Emma, ilk mimozaların arasında tropikal bir lácivertlikle uzanan denize dalmıştı.

-Hani sen rakıyı sevmezdin?

-Ahlştım artık! Sonra çok muhabbetli bir bakışla Fahir'e döndü: Ben artık İstanbullu oldum! (s.105)

Tabii Emma'nın İstanbullu olmayı rakı içmek zanneden bakışını gösterme çabası da gözden kaçmaz. Emma'nın karşısında Emma gibi ucuz bir kadın uğruna vazgeçilen gerçek bir İstanbullu kadın vardır: Nuran. Emma romanda Nuran'a karşıt değer oluşturan bir fon kahraman olsun diye romana yerleştirilmiştir.

İstanbul olmanın yemek bağlamında en önemli özelliklerinden biri "balık kültürü"dür. Anadolu insanı bulunduğu coğrafi koşullar nedeniyle balık kültürüne aşina değildir. Anadolu mutfağına baktığımızda genelde kırmızı et ve buğday ürünleriyle yapılan yemeklerin hâkim olduğu görülür. Hatta İstanbul'un fatihi Mehmet'in bir balık düşkünü olması o dönemde biraz tuhaf karşılanmıştır.

Tevfik Bey "eski bir İstanbul Efendisi" olarak hangi balığın hangi mevsimde nerede en iyi şekilde avlanacağı ve hangi balığın hangi çeşit pişirileceğini çok iyi bilir. En sevdiği balık barbunyadır.

4b) Dil

Dil, kültürün önemli belirleyicilerinden ve göstergelerinden biridir. Bunun için temiz bir İstanbul Türkçesi konuşmayı İstanbulluluğun başta gelen şartlarından addedebiliriz.

Huzur'un İstanbul kültürünü almış, gerçek İstanbullusu Nuran'dır. Zaten Mümtaz da bunun için sever onu. Mümtaz için İstanbullu olmak büyük bir ayrıcalıktır. "Mümtaz için kadın güzelliğinin iki büyük şartı vardı(r): Biri İstanbullu olmak, öbürü de Boğaz'da yetişmek."Nuran'ın İstanbullu kimliğiyle ortaya çıkan ilk özelliği Boğaz'da yetişmiş olmasıdır. İkincisi ise kullandığı dildir. Türkçeyi 'taganni edercesine' konuşur. Bu da İstanbul ağzı ya da şivesi dediğimiz konuşmadır.

Mümtaz, Nuran'ın annesi Nazife Hanım'la tanışınca Nuran'ın dil ile ilgili hususiyetleri ondan aldığı idrak eder: "Meselâ Nuran, 'o anda' kelimesini o "ânde" diye söyler, böylece Türkçe için çok uzun bir çekişten sonra en hafif üstünü getirebilirdi. Bu İstanbul şivesi dediğimiz, Nedim'in ve Nâbî'nin hayran oldukları terbiye ve zevkin içinde yetişme idi." (s. 162)

4c) İnanç

Nuran, Baba tarafından Mevlevi, anne tarafından Bektaşidir. Nuran karakterine baktığımızda o dini ve tasavvufu daha çok kültürel tarafıyla yaşar. Nuran için dindar bir kişilik ya da tasavvuf ehli diyemeyiz. Yaşayışında da dinle ilgili bir hassasiyet olduğu görülmez. Camileri, tekkeleri, mübarek kişilerin kabirlerini

gezmeyi sever ama bu daha çok kültürel bir kimlikten kaynaklanır. Mümtaz, ona göre Tanrı'yla daha çok derdi olan bir karakterdir. Onun inanmak ve inanmamak arasındaki trajedisi roman boyunca hissedilir. Ölümün karşısında da muğlak bir tutumu vardır. Nuran, dini taassup derecesinde yaşamayan ama dini geleneğe de sıcak bakan İstanbul insanının bir nüvesidir diyebiliriz.

4d)Gezme

İstanbul'un tarihi eserle dolu coğrafyasında bir gezintiye çıkmak büyük zevktir. Ancak bu zevki tatmak için eşyaya bakmak yetmez onu duymak da gerekir. Nuran ve Mümtaz'ın aşkının arka planında hep İstanbul vardır. Hatta İstanbul, onları buluşturan en büyük ortak noktadır denilebilir. "Genç kadınıyla yan yana, adeta vücudu vücuduna girmiş, sıcakta, alnındaki terleri silerek, konuşa konuşa bu medresenin avlusuna girmişler, biraz evvelki çeşmenin kitabesini okumuşlardı." (s. 23) Yine Mümtaz'ın bu sefer tek başınayken de kitabe okumaktan vazgeçmediğini görürüz: "Ortasından çıkan bir çitlenbik ağacıyla çok hususi bir güzellik kazanan harap bir mezarın önündeydi. Mümtaz kitabeden bunun Şeyh Sinan-ı Erdibli olduğunu öğrendi." (sf. 353) Ortaylı'dan öğrendiğimize göre kitabe okumak İstanbul'unun eski zevklerinden biridir: "1940 ve 50'lerde kitabe okumak zevkli bir spordur; sonra bu gibi meraklıların sayısı azaldı, şimdilerde gençler arasında yeniden artan bir merak var." (Ortaylı, 2015: 83)

4e)Musiki

İstanbulculuk bahsinde musiki de önemli bir alt başlıktır. İstanbullu denilince onun musikişinaslığı ilk akla gelen özelliklerindedir. Huzur'da musiki konusu oldukça önemlidir ve bu konu üzerine münferit çalışmalar yapılmıştır. Huzur'da ince zevk sahibi herkesin müziğe karşı yakından ilgisi vardır. Mümtaz, müziğin tarihine ilgi gösterir ve dinlemekten zevk alır. Nuran, Tefvik Bey, Emin Bey gibi gerçek İstanbullular olarak müziği bizzat icra eder.

Huzur'da Tefvik Bey'in, Tanburi Cemil Bey'in ve Emin Bey'in Mümtaz'ın Emirgan'daki evine gelmesiyle başlayan musiki taksimi romanda 50 sayfaya yayılır. Musiki meclisinde bu dört kahramanın yanı sıra Nuran, İhsan ve Macide de vardır. Bu meclise sonradan Suat da katılır. Mümtaz'ın arkadaşları da halk müziği icra ederek meclise renk getirir.

Konaklarda zevk sahibi İstanbullular tarafından yapılan musiki meclisleri eski İstanbul'unun en önemli zevklerinden birini oluşturur. Meclistekiler Tefvik, Emin ve Tanburi Cemil Beylerin icra ettiği bu musiki şöleni karşısında kendilerinden geçerler. Tefvik Bey şarkı söylerken Emin Bey ney üfler, Cemil Bey de tambur çalar. Tasavvufi müzikten sonra Mümtaz'ın arkadaşları Orhan ve Nuri 'bu kafilenin folklor tarafı'dır. Mümtaz'ın evinde yapılan musiki meclisinde İstanbul tipi bir kozmopolitlik vardır. Müzik zevki olan İstanbullu Debussy'yi Wagner'i de dinler, Dede Efendi'den Hafız Post'tan da zevk alır, halk müziğine de aşinadır. Nitekim Nuran tam da bu üç farklı müzik kültürünü tanıyan bir nüvedir.

5)ULAŞIM

Mümtaz'la Nuran'ın tanışması Ada Vapuru'nda ortak bir dost vasıtasıyla gerçekleşir. Bunun dışında deniz ulaşımının Huzur'da yaygın olarak kullanıldığı görülür. O zamanlar deniz işletmesi Şirket-i Hayriye'nin elindedir ve her iki yakada da birçok iskeleye sahiptir. Deniz ulaşımı dönemin İstanbul'unda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun dışında kayıklar, sandallar, tekneler de varlığını sürdürmektedir.

Nuran ile Mümtaz'ın aşklarında eğer üçüncü bir kahraman varsa o da Boğaziçi'dir. İstanbul, hele de Boğaz olmasa onların aşkı muhtemel ki bu kadar güzel ve renkli olmazdı. İkisi, tanışmalarından sonra ilk karşılaştıkları gün kırk yıllık ahbapmuşçasına Boğaz vapuruna binerler. Boğaz vapurunun o zamanlarda Boğaz'ın birçok semtinden geçerek yolculara adeta bir şenlik yaşattı:

Köprü'den aldığı ayrıcalıklı yollarıyla birlikte hareket ederek masmavi suların içinde ilerlemeye başlayan vapur, sırasıyla Tophane, Kızkulesi, Kabataş, Üsküdar, Beşiktaş, Kuzguncuk, Ortaköy, Beylerbeyi, Kuruçeşme, Çengelköy, Arnavutköy, Vaniköy, Bebek, Kandilli, Âşiyân, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Kanlıca, Emirgan, Çubuklu, İstinye, Paşabahçe, Yeniköy, Beykoz, Tarabya, Büyükdere, Çayırbaşı, Sarıyer ve Rumelikavağı'nı geçerek, her iki kıyıyı da dingin bir sür'at eşliğinde doyusya seyretme imkânı verdikten sonra nihayetinde Anadolukavağı'na ulaşır. Bağladığı son iskelede bir süreliğine dinlenmeye çekilirken, kendilerine bahşedilen bu dünyevi zevkin sarhoşluğundan henüz ayılamayan ehl-i keyif yolcularını, deniz manzaralı doyumsuz bir balık ziyafetiyle başbaşa bırakır. (Kurtoğlu, 2015: 22)

Bugün bile İstanbul'a gezmeye gelenler, Boğaz'da sefer düzenleyen feribotlarla binip pitoresk yalıları uzaktan seyrederek onlara hayranlıkla bakarlar. Bu türlü seyir zevkini yaşamak, yanlış imar politikalarına rağmen eski güzelliğini bir parça kaybeden İstanbul'dan başka yerde yaşanamaz.

6)MÜMTAZ'IN GEZİNTİSİ

Mümtaz, amcasının oğlu İhsan'ın evinden yani Şehzadebaşı taraflarından yola çıkar.

Eski Şehzadebaşı

İhsan'a hasta bakıcı bulmaktır amacı. Mümtaz elinde hastabakıcıların bir listesi ve adresleriyle dolaşmaktadır ancak ona verilen adreslerin çoğu yanlıştır. Bu evlerdekiler ya başka yere taşınmışlardır ya da öyle biri hiç olmamıştır. Birkaç ev dolaşarak Yedişehitler'e kadar geldiğini görür. "Yedi şehitlerden" bahis ise Kocamustafapaşa'da yatan ve İstanbul'un fethi sırasında şehit olan askerlerin mezarlarıdır.

Yedişehitler Türbesi

Şehzadebaşı ve Yedi Şehitler sokağının başında bulunan bu mezarlıkların arası düz yürümeyle 3.5-4 kilometre kadardır. Mümtaz'ın çaldığı hastabakıcı kapılarını da hesaba katarsak Mümtaz en az 1 saattir yaya bir şekilde gezmektedir. Mümtaz burada tarihi yarımadanın diğer adıyla 'suriçi'nin sınırlarına kadar gelir.

"Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat döküntüsü evler, bu fakir kıyafet, bu türkü ona garip düşünceler veriyordu." (s. 23) Alıntıda anlaşıldığı kadarıyla Mümtaz, suricine doğru geri dönmektedir. Mümtaz'ın gezdiği yerler büyük olasılıkla bugün Hekimoğlu Ali Paşa caddesi civarındaki muhittir. Buradan geçerek Şehzadebaşı'ndaki eve geri döner. Gezdiği semtler arasındaki mesafeye bakılırsa bu gezinti İhsan'ın yaklaşık 2 saatini almıştır.

Öğleden sonra ise bu kez amcasının karısının sahibesi olduğu bir dükkânın kirasını tahsil etmek için Şehzadebaşı'ndaki evden tekrar çıkar. Ancak tramvay daha Beyazıt'a gelmeden bir askeri kıtanın geçi yüzünden durduğu için yola yaya olarak devam etmeye karar verir. Beyazıt Camii'nin avlusuna gider ve güvercinlere yem verir.

Beyazıt Camii ve çevresi geçmiş dönem Türk aydını için önemli bir mekândır. "Geçmiş asırda Bayezid Camii civarı ve sahaflar, Türk aydınının kültürel hayatında önemli bir karşılaşma alanıydı. Bütün günü burada geçirirlerdi." (Ortaylı, 2015: 84) Bayezid Camii Tanpınar'a "İstanbul'un toprağına atılmış bir çiçek gibidir. Bütün ilerdeki gelişmeler, çiçek açmalar, bütün feyizli mevsimler onda vardır." (Tanpınar, 1969: 164) dediyecek kadar önemlidir.

Bayezid Camii

Güvercinlerin uçuşuyla ilgili türlü düşüncelerden sonra Sahaflar'a geçer. Burada ot ve ot köklerini satan bir dükkânla ilgilenir. Bir yandan Jules Verne'leri bir yandan Tutinameleri, Binbir Geceleri görür ve doğu ve batı arasındaki mecazi şaşkınlıkla izler. Tanıdığı dükkânlardan birine girer ve sahafın ona uzattığı bir yığın eski dergiyi dikkatle inceler.

Sahaflar Çarşısı

Mümtaz Sahaflar'ın önünde uzanan Çadırcılar Caddesi'ne çıkar. Burayı bütün kozmopolitliğiyle, debdebesiyle, tarihi dokusuyla şaşırtıcı bulur. Ancak günümüzde cadde adını alan bu yer romanda sokak olarak anılmaktadır. Çadırcılar, günümüzde tarihi dokusunu kaybetmiş ve imitasyon giyim ve ayakkabının satıldığı ucuz bir pazara dönmüştür.

Çadırcılar Caddesi

Çadırcılar'dan çıkan Mümtaz, Bitpazarı'ndan içeri girer böylece Kapalı Çarşı'ya girmiş bulunur. Eski kıyafetlerin içinde bütün bir tarihi, bütün bir sosyal yaşamı görür. Çadırcılar'dan sonraki durak ise Bitpazarı'dır. Bitpazarı'nda üzerine tarihin kokusu sinmiş eşyaları görür ve bu eşya onu geçmişe doğru bir yolculuğa sürükler. Hatta buradaki manzaranın kendine verdiği huşuyu Beylerbeyi Sarayı'nın üst katından denize bakmakla karşılaştırır. Bit Pazarı'ndan düz bir yürüyüşle bedestene doğru sapar. Burada müzayede salonundan bahsedilmesi bu bedestenin iç bedesten değil de Sandal Bedesteni olduğunu düşündürür. Burası Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında yaptırılmıştır.

Mümtaz bu tarihe doğru yapılan kısa bir yolculuktan sonra Kapalıçarşı'nın muhtemelen Nuruosmaniye kapısından çıkar. Oradan aşağıya doğru kiracının dükkânına sapar. Kirayı tahsil ettikten sonra Eminönü'ne kadar ne yaptığını bilmeden gelir. Eminönü romanın birinci bölümü olan "İhsan" da onun için son duraktır. Eminönü'nde kendisini derinden yaralayan bir şey öğrenir. Nuran'la ortak arkadaşları olan iki kızla karşılaşır ve onlardan Nuran'ın eski kocasıyla evleneceği haberini alır. Böylelikle romanın "İhsan" adlı birinci bölümü sonlanır. Bundan sonrasında ise romanın son sayfalarına kadar geriye dönüşler anlatılır.

Eminönü

"Mümtaz" başlıklı son bölümde aktüel zamana dönülür ve Mümtaz'ın Suriç'i'ndeki gezintisi devam eder. Arkadaşlarıyla akşam 6'da buluşmak üzere sözleşen genç adam, saate baktığında buluşma için daha 40 dakika olduğunu görür. Tramvaya binerse randevuya çok erken gidecektir. Bunun için yürümeye devam eder. Yenicamii taraflarına gelir. Buradan içlere doğru yürüyerek Sultanhamam'a gelir. Sultanhamam'la ilgili ilk izlenim buranın çok kalabalık oluşudur. İkinci bir dünya harbinin çıkması beklendiğinden, Mümtaz, buranın harp çıkarsa da bu kadar işlek olup olmayacağını düşünür. İhtimal ki harp çarşısını da vuracak, İstanbul'un en işlek yerlerinden olan ve tekstil dükkânlarıyla yerli, yabancı gezginin alışveriş mekânı olan bu yerde de kepenkler bir bir kapanacaktır.

Sultanhamam

Mümtaz Beyazıt'taki Küllük Kiraathanesi'nde arkadaşlarıyla buluşur. Hepsini harp sıkıntısı sarmıştır. Harbin ilan edileceğinden hemen hemen emindirler. Selim'e askerlik şubesinden kâğıt gelmiştir. Nuri, bir hafta içinde evlenecektir ama o da askere çağırılma ihtimali olduğu için kederlidir.

Genç adam, Beyazıt'tan çıkarak tramvaya atlar ve Şehzadebaşı'na varır. İhsan'ın durumu biraz daha kötüdür. Macide, İhsan'ın gidişatından korkmaktadır ve Mümtaz'dan bir doktor çağırmasını ister. Evin yakınlarındaki doktor ve ailesi gezmeye gitmiştir. Bunun için çaresi yine Beyazıt tarafına geri döner. Burada aradığı hükümet doktoru da acil bir doğum için gitmiştir. Bir polis memurunun tarifiyle Soğanağa Camii'nin biraz ilerisinde bir askeri doktora gider. Doktor yerindedir. Şehzadebaşı'ndaki eve geri dönerler.

Doktor İhsan'ı muayene edince bir şurup lazım olduğunu söyler. Mümtaz yine sokağa çıkmak zorunda kalır. Daha sabah olmamıştır. Evlerde uyananlar lambaları yakmaktadır. Saat muhtemelen sabah 5 buçuk 6'dır. Vezneciler'den geçer. Defalarca geçtiği Beyazıt Camii'nin yanından yine geçer. Sanki burası onun kaderi gibidir. Gün içinde buradan defalarca geçmek zorunda kalır. Mümtaz sanki caminin değil kendi etrafında dönmektedir. Beyazıt'taki nöbetçi eczaneden ilaçları alır. Yolda Suat'ın hayaliyle beraberdir. Bu hayal artık onun peşini bırakmamaktadır. Mümtaz, Suat'ın hayaliyle konuşur. Genç adam yarı meczuptur artık. Eve dönerken yere düşer ve ilaçları kırar. Elleri kan içinde Şehzadebaşı'ndaki eve döner. Bir radyodan Hitler'in o gece hücum emrini verdiği haberi sedalanmaktadır. Harp başlamıştır. İhsan iyileşmiştir. Mümtaz'ın akli durumunun iyi olmadığını ima eden bir sonla biter roman. 1939'un bir Eylül sabahı saat 9'a doğru başlayan roman ertesi sabah sona erer. Romanın aktüel zamanı yalnızca bir gündür.

Mümtaz'ın tarihi yarımada yaptığı bu gezinti sırasında okuyucu da bu yerleri Tanpınar'ın güçlü tasvirleriyle görmüş kadar olur. "İhsan" adlı birinci bölümde ve "Mümtaz" başlıklı son bölümde genç adam, tarihi yarımada içinde mekik dokur. Suriçi olarak da bilinen ve Fatih'in 1453'te fethettiği İstanbul olan bu tarihi yarımada İstanbul'un ve eski deyimle Konstantinopolis'in en eski yerleşim yeridir. Fatih'in fetihden yaklaşık on yıl sonra yaptırdığı kendi adını taşıyan camii ve külliyesi bu civara Müslüman ahalinin yerleşmesini sağlamıştır. Şimdilerde tamamı Fatih Belediyesi'ne bağlı olan bu tarihi yarımada İstanbul'un tarihi eserlerinin büyük kısmının yer aldığı bir tarih üssüdür adeta. Beyoğlu'nun tersine Fatih, gelenekselliğin ve muhafazakârlığın sembolü olmuştur. Mümtaz da Kocamustapaşa'dan Eminönü'ne gezinerek okuyucuyu da eski İstanbul'da, İstanbul'un hep o eski kalan tarafında bir gezintiye çıkarır.

SONUÇ

İstanbul, tam 469 sene Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır. Fatih'in fethinden önce de uzun dönem Bizans'ın başkentidir. Hem Roma hem Bizans hem de Osmanlı kültürüne ev sahipliği yapan İstanbul, yoğun bir kültür hazinesidir. Birçok yazarın, şairin, tarihçinin, arkeologun kısacası sanatçıların ve sosyal bilimlerle uğraşan her türlü insanın yüzyıllar boyunca gözdesi olmuştur. Hem Klasik edebiyatımızın şairlerinin hem de 19. Yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra yeni bir kültür sahasına geçen Osmanlı entelektüelinin, Cumhuriyet dönemi edebiyatçıların, günümüzde yazarların en çok anlattığı, anlatmayı en çok sevdiği bir şehirdir İstanbul.

İstanbul, Boğaziyle, camileriyle, evleriyle, sanat ortamıyla bir şehir kimliğine sahiptir. Tabii ki bunlar İstanbul'un şehir kimliğinin olumlu tarafıdır. Çalışmada bahse konu olmayan nüfus artışı, trafik, hava ve gürültü kirliliği, imar hataları gibi sorunlar da İstanbul'un artık şehir kimliğiyle anılan olumsuz özellikleridir ve başka bir çalışmaya konu olmalıdır.

Huzur, Tanpınar'ın estetik kişiliğinin romanın kahramanı Mümtaz'da zuhur ettiği bir romandır. Mümtaz'ın aşkı yaşayışı, zevkleri, İstanbul'u görme tarzı hep bir estetik çerçevede gerçekleşir. Romanın çok önemli bir yanı, İstanbul insanının İkinci Dünya Savaşı öncesi yaşam biçimini anlatmasıdır. Huzur'da İstanbul'daki ulaşım ağından, tarihi eserlere, yeme-içme zevkine, evlerin tarzına kadar birçok kültürel ve sosyal gösterge buluruz. İstanbul romana kimi zaman öylesine ihtişamlı girer ki Mümtaz ve Nuran aşkı İstanbul'un anlatılışına bir fon oluşturur.

İstanbullu olmak ise bir şehirli kimliğine sahip olmaktır Huzur'a göre. Şehirli kimliğine sahip olmak için kişinin içinde yaşadığı şehrin bilincinde olması gerekir. Bir şehir semtleriyle, kutsal mekânlarıyla, saraylarıyla, mahalleriyle, yeme-içme mekânlarıyla vb. bir bütündür. Romanda İstanbullu kimliğine sahip iki kişi vardır: Nuran ve dayısı Tefik Bey. Mümtaz ise İstanbul'u çok sevmesine ve çok da iyi tanınmasına rağmen kendisini İstanbullu olarak tanımlamaz. Çünkü ne İstanbul'da doğmuştur ne de birkaç kuşaktır buralıdır. O İstanbul'a sonradan gelmiş, onun büyüklü havasından soluyup hiçbir zaman ona ait olamamış trajik bir kahramandır. Belki de Mümtaz'ın en büyük trajedisi gerçek bir İstanbullu olamamaktır. Belki de bu yüzden gerçek bir İstanbul kadını Nuran'ı, Tanpınar Mümtaz'a layık görememiştir. Bu yorumu yaparken Mümtaz'ın Tanpınar'ın romanlarında onun gerçek temsilcisi olduğunu unutmamak gerekir.

Not: Çalışmada kullanılan veriler, belediyelerin resmi sayfalarından alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AYVAZOĞLU, Beşir (2015). "İstanbul Kültürü ve Estetiği", *Şehir ve Kültür İstanbul*, editör: Ahmet Emre Bilgili, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- BEŞİRLİ, Hayati (2010). "Yemek, Kültür ve Kimlik", *Millî Folklor*, Yıl: 22, S. 87, ss. 159-169.
- DEMİRİZ, Yıldız (1980). "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii", *Sanat Dünyamız*, Yıl: 7, S. 20, ss. 17-24.
- DURŞUN, A. Haluk (2015). "Tarih, Mekân ve Kültür: İstanbul", *Şehir ve Kültür İstanbul*, editör: Ahmet Emre Bilgili, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- GENİM, M. Sinan (2015). "İstanbul ve Mimari", *Şehir ve Kültür İstanbul*, editör: Ahmet Emre Bilgili, İstanbul : Profil Yayıncılık.
- HASKAN, Mehmet Mermi (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar I*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Araştırmaları Merkezi: İstanbul.
- KONUK, Nebiye (2015) *Bir Şehirli Kimliği Göstergesi Olarak İstanbulluluk*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- KURTOĞLU, Akın (2015) "Boğaziçi'ne Dâir Enteresan Coğrafi Detaylar", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 22, ss. 21-26.
- NEYZİ, Leyla (2009). "Eski İstanbul'un Şehir Kültürünü Hatırlamak: Yaşanmışlıklar, Bellek ve Nostalji", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- ORTAYLI, İlber (2015). "İstanbul'da Tarihi Yaşamak", *Şehir ve Kültür İstanbul*, editör: Ahmet Emre Bilgili, İstanbul : Profil Yayıncılık.
- ÖKTEN, Sadettin (2014). "İstanbul Mektebi", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 20, ss.12-18.
- ÖNBERK, Nevin (Ocak 1986). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Mahur Beste', 'Huzur' ve 'Sahnenin Dışındakiler' Romanlarında Millî Kültür Meselelerine Bir Bakış", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C.2, S.4, ss.189-203.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1969). *Beş Şehir*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2015). *Huzur*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TUNA, Korkut (2015). "İstanbul'un Sosyolojik Dönüşümü", *Şehir ve Kültür İstanbul*, editör: Ahmet Emre Bilgili, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- YILMAZ, Kerem (2008). *Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'nın İktisadi ve Sosyal Tarihi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.